

## **ANNA GÓMEZ MUNDÓ i NÚRIA PÉREZ DE LARA** **Reviure en relació a l'altre: Fer de les classes un inici.**

El text que us presentem té origen en una experiència viscuda per dues professores de Coeducació que, a la mateixa hora i en aules veïnes, es trobaven amb un grup de noies i nois. Les paraules que segueixen volen continuar representant el fil de les que ens dèiem en els minuts que precedien i seguien a les sessions de classe. Així és com les prenem per tal que iniciïn un assaig d'escriure els diàlegs que, primer casuals i després imprescindibles, manteníem amb l'ànim de compartir l'experiència de ser mestres, d'intercanviar receptes que a una o altra ens anaven bé per a encetar, aprofundir o revisar les possibilitats creadores que porta en sí el partir de la diferència sexual.

Aquests diàlegs acabaren sent la trobada ja concertada ('ens trobem al banc a 3/4 d'1, eh?') de dues dones de diferents edats, de diferents biografies; dues dones que vivim la nostra relació de disparitat com una riquesa que ens porta aprenentatges, descobertes, consol i gaudi.

### **Començar les classes, retrobar l'origen**

#### **Núria:**

Reviure en relació a l'altre és el que jo sento que anem fent a les classes de Coeducació. En primer lloc ho sento en mi, com la mestra que sóc dins una aula ocupada majoritàriament per dones i, entre elles,

uns quants homes, pocs, que els primers dies fixen les seves mirades en mi esperant les meves paraules.

Aquestes mirades d'elles i d'ells són la primera cosa que jo puc escoltar dins meu a l'hora que començo a parlar.

Ben aviat em sento a mi mateixa dient que «coeducar és pensar les relacions entre nenes i nens, entre homes i dones... coeducar és educar-me jo dona, educar-nos nosaltres dones, en relació amb els homes i educar-vos vosaltres, homes, en relació amb nosaltres, dones...» Efectivament, fa dos o tres anys que, de bon principi, a les primeres sessions, repeteixo aquestes paraules o unes de semblants, en resposta a les mirades que escoltava dins meu quan no començava així les classes de coeducació.

Començar d'aquesta manera ha estat fruit d'aquest reviure la relació amb l'altre que dia a dia, curs a curs, he anat percebent dins de mi. Perquè jo abans pensava que començar escoltant es traduïa en una pregunta dirigida als altres, noies i nois de la classe, sobre què sabien, pensaven o vivien que era la coeducació. Una pregunta potser vertadera les primeres vegades, però que esdevingué tramposa en repetir-la malgrat l'experiència de la resposta donada: la resposta políticament correcta de la igualtat. Una igualtat sentida com una fita ja aconseguida per gairebé totes les dones que m'escoltaven i acceptada respectuosament per els pocs homes que ens miraven. Una igualtat que era el do que havíem de trametre els educadors i les educadores en la nostra pràctica. Una igualtat que la mestra havia d'anar fent miques des del seu saber i la seva mirada de la diferència de ser dona.

Pregunta tramposa doncs per a elles i ells, però pregunta tramposa també per a la mestra que començava les classes atrapada en un enfrontament per més afectuoses, tendres i benintencionades que fossin les paraules i els gests amb que l'acompanyés.

Escoltar la mirada que els ulls dels i les joves fixaven en mi em va fer

viure d'una altra manera la relació amb ells, em va fer reviure l'inici de les classes. Un inici que era i és en relació, un inici pel que calia pensar la relació original, aquella que li va posant paraules de veritat a les coses del món. Un inici basat en l'acceptació de l'altre des de mi, des de mi que ja hi era quan ells i elles van arribar, des de mi que ja hi era, dona pensant-se des de la seva diferència, quan elles i ells s'educaven a les escoles de la igualtat. Aquest inici havia de posar-li paraules a la coeducació, unes paraules que diguessin la veritat de la meua experiència sense trencar res, unes paraules que obrissin horitzons al que començàvem a fer junts, sense haver-se d'enfrontar, sense haver-se d'aferrar a res més que a la veritat inicial del desig de relació viva a les classes.

Reviure, renéixer la mestra; reviure, renéixer elles i ells començant a caminar junts deixant obert el destí d'aquest camí, un destí que s'aniria veient pel fet de caminar junts, a poc a poc, però començant per l'origen en relació; cosa que resultava inqüestionable i alhora apaivagava; cosa que resultava vertadera i alhora obria noves mirades entre nosaltres, entre elles i ells.

**Anna:**

En la meua experiència com a professora de l'assignatura de Coeducació allò que sempre guia la meua pràctica docent esdevé alhora el nucli del contingut de l'assignatura. Tal vegada és això el que va fer que visqués l'experiència amb una intensitat especial. Quan el contingut versa sobre la pràctica viva demana un aprendre fent del pensar pensant-se, del descobrir descobrint-se, de la pregunta el preguntar-se.

Les respostes a la proposta de pensar la coeducació vivint-la dia a dia a l'aula universitària són diverses. En les primeres trobades el que predomina és l'estranyesa davant la invitació de pensar-se en l'educació i pensar l'educació des de sí, atenent als significats que es despleguen des del propi cos sexual, –cos de dona, cos d'home– i allò que de significant porta en ell.

L'estranyesa va acompanyada, a vegades, de la mirada que vol indagar en el misteri que s'obre davant seu; i, a vegades, d'una resistència a deixar-se anar. És aquesta estranyesa la que em torna a mi en forma de pregunta dia a dia obligant-me a anar més enllà d'allò que ja sé, és aquesta estranyesa la que em recorda en cada rostre la seva singularitat, el més que cada alumne i cada alumna porta en ella que reclama un vincle d'autoritat per créixer.

Per això, entre altres coses, sé que la coeducació no és una matèria acadèmica, sinó una manera d'entendre la pràctica política de relació en cada espai i temps on es visqui l'educació. Tot allò que obre la proposta de l'assignatura és una mirada directa al subjecte sexual que tenim davant i en cadascú de nosaltres; i tot allò que aquesta persona porta amb ella i que alimenta la relació que ens vincula.

La invitació de partir de sí invita alhora a deixar el discurs donat –considerat vàlid o no– a la porta, fora de l'aula, per tal de trobar, creant-lo o recuperant-lo, el propi. Invita a desprendre's, en part, de paraules d'altri per prendre, o re-prendre, les pròpies paraules, les que són nascudes des de l'experiència concreta viscuda en relació amb els altres i amb allò altre. Ho invita en part, perquè alhora obliga, ens obliga, a recórrer a veus i experiències de tota una genealogia de pensament i pràctica que ens ha precedit.

Invita, en definitiva, a anar més enllà dels tòpics per tal de no circular dins d'idees o fent servir idees ja donades prèviament, que hem incorporat havent estat rebudes des de fora de nosaltres, sense trobar la relació d'aquests discursos en les pròpies vides. I tot això ho invita a fer tant a les i els estudiants com a mi, mestra, fent-me inici i atenent a l'origen de quelcom nou que neix ja en els primers minuts de classe.

És aquest, doncs, un dels moments on apareix l'estranyesa, perquè no els és fàcil començar a pensar què és la coeducació travessant la ideologia, anant més enllà de les frases-consigna amb les que arriben, interrogant els tòpics buscant què els ha donat origen, quin imaginari

alimenten i en quina mesura expliquen la seva realitat.

## **Des de les dones, entre les dones... i amb els homes**

### **Núria:**

La classe, dia a dia, es va omplint de paraules de dones, de textos de dones, de sentiments de dones, d'experiència de dones, més joves i més grans, que ens van parlant de tal manera que la coeducació esdevé, ja no el tema de l'assignatura sinó una pràctica viva de relació entre dones que es troben a elles mateixes dient-se, dient-nos, sota la mirada expectant, silenciosa i sorpresa d'uns quants nois. Ben aviat una mena d'inquietud, de malestar, de cautela en les paraules, de frases que volen incloure el que ells també podrien dir tot i que estan callats. La pràctica viva entre dones no pot, no sap, deixar de banda el fet que hi ha nois a la classe però no sap, no pot parlar per ells. El meu desig de ser mestra de noies i nois em fa insistir en el fet que coeducar es fa tenint present i fent viure, la relació entre homes i dones, tenint present i fent viure la diferència que, precisament, fa possible aquesta relació.

Llegim textos que ens parlen de la diferència de ser dona, alguns commouen i desperten sentiments ambivalents, diria que per una banda reconforten les noies i per una altra les inquieten en la relació amb els nois. Les lectures provoquen en elles la necessitat de dir «... però ells també», «... però no tots els homes...» «... però les dones també...» «això era abans...» Hi ha en aquestes respostes una certa dificultat per entendre què és el simbòlic, però aquesta dificultat es fa més intensa, segurament, pel sentiment que hi ha un cert rebuig cap els homes, pel sentiment que estem posant el negatiu damunt d'ells, pel sentiment d'una certa exclusió vers ells a la nostra classe i alhora també per un cert sentiment, moltes vegades manifest, que estem «donant-li la volta a la truita» diuen elles, posant tant de valor positiu al simbòlic femení.

La mestra davant d'això només sap convidar a la paraula d'ells, acollir-

la amb alguna pregunta... "i doncs vosaltres què en penseu? Què sentiu?" Alguna pregunta que faci espai per a l'expressió de l'altre, home, dins la classe i que permeti manifestar des d'ells aquest sentiment de malestar, d'incomoditat, si hi és o la sorpresa de sentir-se fora de lloc, de sentir-se en minoria, de saber-se, potser per primera vegada, a la banda de l'altre perquè elles, nosaltres, parlem en primera persona, en relació amb nosaltres mateixes, en relació a l'altre, en relació al món.

### **Anna:**

Pensar les relacions de diferència ha esdevingut una necessitat. Una necessitat que pot néixer des de l'obligació, però també des del desig. L'altre de mi a l'aula és el cos sexual masculí, i la seva presència vaig viure-la, en un primer moment, també jo, com una irrupció, com una ingerència a un espai femení.

M'adono que la presència de l'altre-noi a l'aula sempre m'ha incomodat, encara que ho hagi fet de diferents maneres. La manera de viure la incomoditat ha anat canviant al llarg de la meva experiència docent, gràcies a la pràctica d'obertura a allò que l'altre-noi porta en ell. Aquesta sensació d'incomoditat, l'he sentida sobretot en els moments en què explícitament apareixia i apareix la diferència sexual com a font de significats i generadora de pràctiques de vida.

Jo podia i puc parlar del que de moment conec des de la meva diferència sexual, des del meu ser dona en el món. És des de mi que vaig descobrint el que m'ofereix de sí el meu cos sexual, un cos femení. El que no puc fer és dir, mostrar, què significa viure en un cos sexual masculí. No vull dir amb paraules nascudes des d'un cos de dona quins significats i quina mirada al món i a l'altre neix d'un cos d'home. No ho vull fer perquè seria dir l'altre des de fora, parlar de l'altre. Però sí puc acompanyar l'altre a fer-ho, acompanyant el procés de dir-se des de sí, establint una relació de sentit amb l'altre diferent a mi, tal i com ho puc fer amb els nens i les nenes, amb les noies i els nois, és a dir, quan visc la relació tenint en compte la singularitat de l'altre. L'acompanyament

en el procés de dir-se des de sí per tal de poder mirar i estar al món des d'un altre lloc és un camí difícil tant per a l'alumne com per a nosaltres. El camí ofereix obstacles que cal tenir presents per tal que no esdevinguin un fre en el trajecte. Saber de l'existència de les petites o grans traves que ens trobarem pel camí ja pot traduir-se en sí mateix com la primera d'elles. I és aquesta la que ens repta com a professores a no claudicar-hi, ja que és la temptació a avançar esdeveniments, a mirar l'altre des de la vivència d'altres situacions dificultoses que priven de viure allò nou que estem vivint en un grup nou, en un temps nou, en un marc on es poden desplegar anhels, pors i interrogants nous. Si ens orientéssim exclusivament amb el que ha passat en altres grups sense atendre d'on provenen les resistències que trobem en el nostre fer, negariem d'arrel el que dona sentit a l'assignatura.

No obstant, la por a no deixar-nos ocupar pel que va passar pensant que tornarà a repetir-se inevitablement amb les mateixes formes, els mateixos comentaris, les mateixes objeccions, etc., no priva de recórrer a l'experiència viscuda per pensar des d'ella i així fer un salt per tal que, també nosaltres, puguem anar més enllà dels tòpics i desfer-nos de pre-judicis ('els nois vénen a salvar les noies', 'no volen pensar més enllà', "estan atrapades i atrapats en el discurs de la igualtat" ...) els quals sempre fan rígides i immobilitzen les pràctiques educatives.

Així doncs, observant què és allò que recurrentment sorgeix en el procés ens hem adonat que la mateixa accollida del fet de parlar i valorar l'experiència i els sabers femenins com a pràctica quotidiana a les nostres aules porta fàcilment a desembocar en un menyspreu o a una culpabilització de l'altre, sigui aquest altre l'home, la pròpia mare, etc. Parar atenció a aquestes reaccions és un gest imprescindible de fer per a comprendre la nostra tasca educativa.

## **Suaument, sense tibar, es van desfent els nusos**

### **Núria:**

La dificultat per respondre des de sí que la majoria de vegades es fa palesa en els nois, és el que em fa sentir que ells també comencen a reviure's, ja no com el centre del món sinó com una part d'ell, comencen a sentir-se essent l'altre de la relació. I ser l'altre de la relació, crec, els descol·loca: en primer lloc els fa sentir exclosos a ells de les paraules de la classe i en segon lloc els fa sentir-se exclosos d'ells mateixos, fora del que sembla donar-se per descomptat que és el món dels homes, un món fet pels homes sense comptar amb les dones. Però els fa sentir també exclosos, aliens, a la relació que es dona entre elles, com si estiguessin assistint a una experiència que no els pertoca, com si la seva presència profanés alguna cosa. Un noi ho deia amb aquestes paraules: *elles saben parlar des de tan a dins que em sembla com si no tingués dret a ser-hi*. Però aquest mateix noi és el que ens diu a l'avaluació final de les classes:

*En mi reflexión he intentado plasmar cómo me siento, desde el simbólico de hombre o masculino. Me ha costado un poco hacerla, porque he intentado que surgiera desde mi corazón, procurando vencer esa barrera masculina que prohíbe descubrir los sentimientos.*

*En estas clases he aprendido a apreciar más el valor que tienen las mujeres, pero, sobre todo, a conocerlas y a conocerme un poco mejor.*

Ell, amb els seus companys i companyes ens indica quin va ser el destí del camí iniciat en relació. Un camí que va transcórrer per vies que suposaren expressar el conflicte, els sentiments dolorosos, la cerca de textos escrits per homes que a ells els fessin sentir anomenats amb paraules que diguessin el seu desig de ser o allò que no volien ser. Recordo que en la cerca de textos per part d'ells van arribar a la classe uns textos de grups d'homes pensant la seva masculinitat sota la guia d'una dona i un home, segurament terapeutes, que els va fer sentir-se victimitzats, posats en el lloc d'aquells que s'han d'alliberar, i que -així

ho van manifestar— els va fer sentir-se humiliats. Però aquell text que ells mateixos havien portat a classe de la premsa actual, els va fer adonar que les propostes d'emancipació de les dones, les propostes de la igualtat, eren negadores d'una part de sí, reductores de la diferència que ens fa ser homes i dones en relació. Estar a la banda de l'altre que és definit, anomenat, alliberat, des de fora els va fer sentir negats de la mateixa manera que —ara ho veien— ho havien estat les dones.

Aquesta descoberta els va fer adonar que les reaccions d'enuig que havien sentit al principi de les classes venien de no comprendre que les relacions de diferència no es basen en l'oposició, l'enfrontament o la negació de l'altre sinó en un partir de sí que havia de ser escoltat, cada vegada com un nou inici en el qual saber-se part no significa una pèrdua sinó un guany. La seva virtut es la de sentir-se sencers, senceres, compartint el món en el que vivim; un estar sencers escoltant la diferència que ens permet, perquè ens la fa desitjar, la relació.

#### **Anna:**

Una de les reflexions que hem fet pensant el perquè d'aquesta reacció d'enuig vers l'altre, és de veure en ella una mostra més de la interiorització de l'organització de la nostra realitat, del nostre món, en dos pols oposats i contraris entre ells. En aquest cas, aquesta oposició enfrontada de dos pols que un nega l'altre i viceversa, està representada pels dos sexes. És com si els i les alumnes entenguessin aquest mirar des de la diferència sexual com una obligació a negar el pare si reconeixen la mare; a menysprear l'home per valorar la dona; a anul·lar tot el més de sabers que porta el cos sexual masculí per fer lloc als sabers femenins, taiment com si els sabers tinguessin un espai físic delimitat i finit que haguessin de repartir percentualment.

#### **Núria:**

Aquesta dificultat de pensar la relació des de sí amb l'altre i amb el món com si fos un repartiment quantitatiu en lloc d'un compartir, en lloc d'un conviure dins unes relacions de diferència en les quals cal acceptar la presència de l'altre amb aquest més que ens dóna la seva singularitat i

que és el que fa possible el desig i l'amor, és certament una dificultat amb què repetidament ens trobem. Una dificultat, però, que es presenta cada vegada en formes diferents, que ens plantegen cada vegada a nosaltres les mestres noves maneres de mirar-la i que ens han fet adonar que travessar aquesta dificultat és el que permet anar més enllà de sí i començar a pensar d'una altra manera la llibertat, per exemple. És com si no calgués dir, «ara anem a parlar de la llibertat» sinó que ens trobem davant d'ella amb una nova mirada, la de la llibertat en relació. Tot i que això suposa, una vegada més, que apareguin els nusos ben trabats dels drets individuals en què s'acostuma a fonamentar la idea de llibertat com una qüestió individual sempre resultant d'una resta envers la de l'altre, aquests nusos es desfan més fàcilment si hem aconseguit arribar al fons del nostre cors pensant la diferència des de sí. Que els nusos es van desfent suaument, sense tibar, jo ho vaig aprendre de la meva mare quan jo era menuda i aprenia, de mala gana –tot s'ha de dir– a cosir. Ella em deia que els nusos se'm feien perquè tibava i només es podien desfer suaument, un a un, sense tibar el fil, i afluint-los suaument i amb paciència. Aquesta paciència i suavitat, de vegades se'ns oblida, com el saber de les mares, que tan oblidat està als sabers universitaris. De vegades, els ho dic als nois i a les noies de la classe i, si ara ho penso, crec que els ho dic precisament quan em sento a mi mateixa volent tibar massa els fils de les dificultats que se'ns presenten repetidament. Quan sabem posar en pràctica, de manera viva, la paciència i suavitat del saber de les mares, es comencen a entendre millor totes aquestes coses. El que passa és que, de vegades, nosaltres mateixes no ho sabem fer.

### **Anna:**

Hi ha alguns dies de classe que sento la necessitat de fer una pausa que ens permeti fer el buit en el nostre camí. Són dies que demanen la respiració pausada, demanen un mirar-se a sí per a poder mirar l'altre, demanen un recolliment per a recuperar una energia, o una lucidesa que sembla perduda. És una parada al camí que, a primer cop d'ull, pot semblar motivat per un caminar massa lent per part de les noies i nois, per unes dificultats que tenen elles i ells a treballar i aprendre des d'un

altre lloc. Però mirant-ho detingudament, és una parada nascuda de la necessitat que sento en mi de serenar-me, d'alentir el pas i suavitzar el gest, com també havia de fer per a resoldre el manyoc de fils que impedié continuar el brodat que —a mi sí que m'agradava— m'ensenyava a fer la meva mare. És un moment on cal mirar-me per recordar els sabers oblidats de la mare, l'oblit de l'acompanyament pacient i amorós a l'altre i a sí. Pot ser que amb la pressa de tibar massa fort, a escurçar el camí, ajudi sense voler també a mirar les dones com un tot, des de la generalització, i als homes també des d'uns paràmetres compartits per tots ells, homogeneïtzant-los en base al seu sexe. I això fa que es busqui la comprensió de l'home concret a partir de les categories que pretenen descriure tots els homes, despulant-los així de la singularitat de cada un, del sentit original que cada un d'ells troba en el seu cos.

L'aprenentatge a viure inicis, a ser inici i a acompanyar l'inici de l'altre l'estem fent a partir de la relació que mantenim amb els i les altres de l'aula. Són aquestes relacions vives de disparitat que ens indiquen els nostres propis no sabers, o els oblots de sabers passats, o també la riquesa de sabers que acompanyen la nostra pràctica docent. I així, podem anar desfent, tibant suaument, per a fer més llarg un fil que sembla no tenir fi...

### **Núria:**

Quan sabem retirar-nos i permetre el temps i l'espai en què la nostra presència i la nostra paraula no envaeixin i donin lloc a l'assistència del cor en el pensament d'elles i d'ells, passen coses. Recordo el dia en què, com en molts altres, estaven treballant a soles en petits grupets i nosaltres anàvem passejant d'uns als altres o fent de nosaltres dues un grup que també anava dialogant i a l'hora de posar en comú els sabers que en cada grupet s'havien anat creant, unes noies van dir: *De cop, ens hem adonat que el que estàvem fent nosaltres, les noies, és voler que ells encarnessin el simbòlic femení de la mateixa manera que nosaltres; estàvem prenent que ells fossin més femenins, més tendres, més sensibles, en definitiva que fossin igual a nosaltres. Els volíem igualar.* La capacitat de ser dos, el gust per la relació i el desig

d'incloure l'altre, que moltes vegades suposen, estaven fonent el dos en un, s'estaven convertint en una incapacitat per a reconèixer la part de misteri que hi ha en la diferència i en una incapacitat per acceptar que l'altre no pot ser definit des de fora. Començàvem a veure que mirar a l'altre des del negatiu –allò que no és i, en canvi, creiem que hauria de ser– és fruit de no veure el negatiu que hi ha en cada una de nosaltres i és continuar pensant des de la fusió o des de l'oposició.

### **Anna:**

Amb la pregunta serena que busca què porta la dificultat de comprendre la llibertat de sí com un més i no un menys a disposició de l'altre des de la relació hem anat trobant petites respostes; respostes que ens han guiat donant-nos llum allà on abans hi vàiem quelcom més semblant a un mur.

Una expressió de la dificultat que hem vist en els nois de dir-se des de sí és el sentiment de vergonya de pertànyer al sexe masculí que expressen de diferents maneres.

Tots els nois arriben a l'assignatura amb consciència de com el simbòlic patriarcal ha estat representat en la realitat. Molts d'ells identifiquen pràctiques polítiques d'exclusió i de menyspreu vers les dones. Per tant, l'ànim que els porta a l'assignatura és el de veure i aprendre possibles accions que ajudin a minimitzar-ne els afectes, o a acabar amb les pràctiques exclusives. És a dir, amb una mirada que posa la mesura, encara, en el menys del simbòlic masculí, no en el seu més. És una espera per a saber reaccionar en *contra de*, no per a aprendre a situar-se *més enllà de*.

La confusió d'entendre que la violència de les relacions establertes des del simbòlic masculí neix del mateix sexe, provoca en ells una enorme angoixa, com si per compartir el sexe dels qui han dictat i practicat aquesta violència els fes automàticament còmplices de la realitat que rebutgen. D'aquí neix un sentiment de repulsió vers el seu sexe, desenvolupant un desig de fugir del seu cos sexual, perquè l'identifiquen

com a origen del mal. Aquest sentiment és un dels inspiradors d'una via de pensament molt freqüent, compartida també per les noies: el convenciment de la necessitat de buscar i desenvolupar la seva part femenina. Sembla com si la 'redempció' del seu sexe vindria a través d'adoptar i potenciar trets considerats femenins, com la tendresa. Aquí trobem dificultats per a inventar i posar nom als significats que obre la diferència sexual masculina en positiu. Unes dificultats, tanmateix, que també teníem en nosaltres, les professores. I així ens en van fer adonar les mateixes noies al llarg d'aquella sessió, que abans recordaves tú, dedicada a comentar la pel·lícula 'La viuda de Saint Pierre'. Per què no explorem què porta en ella la diferència sexual masculina en positiu? Què aporta a la vida i a les relacions que l'alimenten?

### **La transcendència dels aprenentatges**

#### **Anna i Núria:**

"Sólo se habla de mujeres' és una observació que ens arribava sovint. En tant que referents, com hem dit abans, hem de recórrer a elles i a nosaltres; en les seves i en les nostres experiències.

La reflexió a partir d'aquestes actituds que hem vist al transcurs de les classes ens ha fet mirar fins a quin punt el nostre estar a l'aula, fins a quin punt el plantejament de l'assignatura, els textos que proposem llegir, fins a quin punt què diem i què callem,... ajuda o no a reforçar aquesta mirada dicotòmica i exclusora de la realitat.

Sortosament, però, també l'escolta d'aquesta observació repetida a les nostres classes ha fet desplaçar-nos i plantejar-nos la recerca d'aquests referents que donen mesura també en experiències viscudes en cossos i amb veus d'homes.

Hem optat per a aprendre a ser mediadores capaces de poder posar en relació els nois amb pensament nascut de cossos d'homes i altres nois perquè tinguin referents des d'on alimentar la seva cerca, per un

camí que ja és diferent al de buscar que porta en ella la diferència sexual femenina. Ja ho és perquè el treball de buscar el sentit de sí al món d'aquestes ha començat fa molt més temps; i això explica en part el perquè tenim més fàcil donar a conèixer la genealogia femenina de pensaments i pràctiques polítiques de sentit que no de genealogia masculina.

La cerca de textos d'homes que facin visibles altres maneres de representar el simbòlic masculí, ens ha portat a nosaltres, mestres, a llegir amb ulls nous, recreats pel desig d'aquesta mediació necessària, poesies, assajos, novel·les que, en el nostre record, s'insinuaven com possibles camins. I és possible que el fet de trobar aquets textos no precisament en àmbits pròpiament acadèmics o tradicionalment polítics sigui perquè els textos escrits dins aquests àmbits s'encotillen en ideologies i propostes pràctiques dominants. Sortir de les classes amb el propòsit de trobar paraules que ens parlin del més que els homes poden portar al món ha estat una valuosa experiència de recerca i de lectura a fora de l'aula, per tornar a ella amb quelcom preciós.

Quantes vegades ens han dit que les reflexions dins l'aula se'n van també amb elles i ells fora les aules! I és que la diferència sexual entra i surt de les aules. I els sabers transcendeixen, perquè van més enllà de l'horari acadèmic, perquè ens acompanyen en la nostra vida quotidiana, en les relacions amb la mare i el pare, en les relacions amb la parella; esdevé una nova mirada per a comprendre les relacions amb les amigues i amics, per a pensar la pràctica professional de cada una, de cada un. És un saber que transcendeix, perquè no es deixa 'capturar' tant sols des de la raó, també necessita de *l'assistència del cor*, perquè recorda que la vida no es deixa atrapar i de-finir, pre-definir, sinó que tant sols demana ser viscuda. Acol·lir la vida i agafar-la suaument entre les mans, sense por però mirant-la de cara, és quelcom que anem aprenent a les classes de coeducació mestres i alumnes en relació: en una relació que vincula experiències, edats, sexes, cultures, present i futur, de tal manera que en sortir de la classe ens sentim plenes d'aquesta vida, de vegades patint-la, de vegades gaudint-la, però sem-

pre amb ganes de quelcom més. Nosaltres mateixes, vam acabar esperant-nos també a la sortida de la classe per a compartir-la i continuar el diàleg, que, com diu la Marta Caramés,<sup>1</sup> és un diàleg sense fi. Un diàleg, que aquest text s'ha proposat continuar, també ara, quan nosaltres dues ja no compartim aquesta experiència però la portem dins per fer-la viure i fer-nos reviure a les nostres classes i a les nostres vides més enllà d'aquelles precioses estones compartides, entre dos, entre classe i classe.

#### **Nota:**

1. La nostra companya i amiga Marta Caramés va anomenar així una nova forma de millorar la recerca, convocant-nos a un grup de dones interessades en el motiu de la seva recerca de tesi, per a dialogar de tant en tant sobre les qüestions plantejades, les troballes, les noves inquietuds. La primera trobada de *Diàlegs sense fi*, celebrada a la Llibreria Pròleg va ser d'una riquesa extraordinària.

#### **Bibliografia**

Luisa Muraro, 1994, *El orden simbólico de la madre*. Madrid: horas y HORAS.

Anna María Piussi, 2001, «Dar clase, el corte de la diferencia sexual» en Nieves Blanco (coord.), *Educación en Femenino y en Masculino*, Madrid: U.I. Andalucía y Akal.

Sofías, (al cuidado de María Milagros Montoya), 2004, *Recetas de relación. Educar teniendo en cuenta a la madre*. Cuadernos inacabados, Madrid: horas y HORAS.

María Zambrano, 1989, *Notas de un método*, Madrid: Mondadori.

María Zambrano, 2000, *Hacia un saber sobre el alma*, Madrid: Alianza Editorial.